

Lagutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av äktenskapslagen och till lagar som har samband med den

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av äktenskapslagen och till lagar som har samband med den (RP 172/2021 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för betänkande.

Motion

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande motion:

- lagmotion LM 39/2019 rd Pia Kauma saml m.fl. Lagmotion med förslag till lagar om ändring av 25 kap. i strafflagen och 19 § i äktenskapslagen

Sakkunniga

Utskottet har hört

- justitieminister Anna-Maja Henriksson, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Outi Kemppainen, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Leena Mäkipää, justitieministeriet
- specialmedarbetare Anita Westerholm, justitieministeriet
- tingsdomare Sanja Raunio, Helsingfors tingsrätt
- barnombudsman Elina Pekkarinen, Barnombudsmannens byrå
- specialsakkunnig Emma Rimmanen, Migrationsverket
- specialsakkunnig Anne Aho-Eagling, Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata
- verksamhetsledare Ujuni Ahmed, Fenix Helsinki ry
- chef för arbetet mot könsrelaterat våld Duin Ghazi, Förbundet för Mänskliga Rättigheter
- expert Johanna Latvala, Förbundet för Mänskliga Rättigheter
- verksamhetsledare Minna Lähtenmäki, Irakin Naisten Yhdistys ry
- Söpu-arbetare Majid Allahyari, Loisto settlementti ry
- direktör för kriscentralen Monika Natalie Gerbert, Monika-Naiset liitto ry
- expert, påverkan och internationella affärer Merja Kähkönen, Kvinnoorganisationernas Centralförbund
- advokat Auni Särkkä, Finlands Advokatförbund
- expert Anita Novitsky, Befolkningsförbundet
- professor (emeritus) Markku Helin

Betänkande LaUB 26/2022 rd

- biträdande professor Tatu Hyttinen
- professor Urpo Kangas
- professor Johanna Niemi.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- utrikesministeriet
- inrikesministeriet
- social- och hälsovårdsministeriet
- Diskrimineringsombudsmannens byrå
- social- och hälsovårdssektorn vid Helsingfors stad
- Amnesty International Finländska sektionen rf
- Mansorganisationernas centralförbund rf
- Jämställdhet för män rf.

PROPOSITIONEN OCH MOTIONEN

Propositionen

Regeringen föreslår att äktenskapslagen, rättegångsbalken och lagen om domstolsavgifter ändras.

Det föreslås att det i äktenskapslagen införs bestämmelser som gör det möjligt att genom upphävande upplösa äktenskap som ingåtts genom tvång. Rättsverkningarna av ett upphävt äktenskap ska motsvara rättsverkningarna av en äktenskapsskillnad, dock med den skillnaden att makarnas civilstånd till följd av upphävandet återgår till vad det var innan äktenskapet ingicks. De ändringar som föreslås i rättegångsbalken och lagen om domstolsavgifter hänför sig till regleringen om upphävande av äktenskap.

Förslaget om upplösning av äktenskap som ingåtts genom tvång hänför sig till en skrivning i statsminister Sanna Marins regeringsprogram om annullering av tvångsäktenskap som en del av utvecklingen av en trygg rättsstat och förbättrandet av brottsoffrens ställning.

Det föreslås dessutom att äktenskapslagen ändras så att ett äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig kan erkännas endast av särskilda skäl, om åtminstone den ena av makarna var bosatt i Finland när äktenskapet ingicks.

Lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt.

Lagmotionen

I lagmotion LM 39/2019 rd föreslås det att 25 kap. i strafflagen och 4 kap. 19 § i äktenskapslagen ändras. Syftet är att kriminalisera tvångsäktenskap genom separata paragrafer i strafflagen och göra det möjligt att på ansökan annullera tvångsäktenskap.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Regeringen föreslår att äktenskapslagen kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt att genom upphävande upplösa äktenskap som ingåtts genom tvång. Avsikten är att göra det möjligt att upplösa ett äktenskap som ingåtts genom tvång också på något annat sätt än genom äktenskapsskillnad.

Dessutom föreslås det i propositionen att äktenskapslagens bestämmelser om erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands ändras. Genom de föreslagna ändringarna skärps inställningen till äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig när åtminstone den ena parten vid tidpunkten för vigseln har haft anknytning till Finland med avseende på boningsorten.

Syftet med de bestämmelser som föreslås i propositionen är att förhindra tvångsäktenskap och äktenskap som ingås av minderåriga samt att förbättra ställningen för personer i utsatt ställning som ingått äktenskap av detta slag. Bakgrunden till beredningen är en skrivning i regeringsprogrammet om att möjliggöra annullering av tvångsäktenskap som en del av utvecklingen av en trygg rättsstat och förbättrandet av brottsoffrens ställning. Riksdagen har utifrån ett betänkande av lagutskottet förutsatt att regeringen utreder hur äktenskap som ingåtts av en minderårig eller trots hinder för äktenskap kan avslutas, upplösas, upphävas eller ogiltigförklaras på något annat sätt än genom äktenskapsskillnad (RSv 256/2018 rd, LaUB 17/2018 rd). Riksdagen har också förutsatt att regeringen utreder revideringsbehoven och konsekvenserna av bestämmelserna om erkännande av äktenskap som ingåtts av minderåriga utomlands.

Utifrån propositionen och inkommen utredning anser utskottet att propositionen är välkommen. Utskottet tillstyrker lagförslagen, men med följande anmärkningar och förslag till lagtekniska ändringar.

Upphävande av äktenskap som ingåtts under tvång

Tvångsäktenskap

Med tvångsäktenskap avses i allmänhet ett äktenskap som ingåtts mot den ena partens vilja. Tvångsäktenskap är ett mångsidigt fenomen där det i bakgrunden finns bland annat kulturella och religiösa skäl (se även RP, s. 5). Tvingande till äktenskap gäller främst flickor och kvinnor, men också pojkar och män kan utsättas för det.

Tvingande till äktenskap har i flera internationella människorättskonventioner fastställts utgöra en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Enligt Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (FördrS 53/2015, Istanbulkonventionen) är äktenskapsskillnad ett möjligt sätt att upplösa ett tvångsäktenskap. Grevio, den expertgrupp som övervakar genomförandet av avtalet, har dock i sina rekommendationer uppmuntrat Finland att i lagstiftningen ta in en möjlighet att ogiltigförklara, upphäva eller upplösa ett äktenskap som ingåtts genom tvång.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

Regleringen och alternativa handlingsvägar

En domstol kan enligt den föreslagna regleringen på ansökan upphäva ett äktenskap om det har ingåtts genom tvång. Med tvingande till äktenskap avses i propositionen att en make inte har fattat beslutet att ingå äktenskap av egen fri vilja, utan det har skett till följd av tvång från en annan person (se RP, s. 27). Tvingande till äktenskap är kopplat endast till tidpunkten för ingående av äktenskap, inte till händelser efter det. Rättsverkningarna av upphävandet är desamma som vid en äktenskapsskillnad. I befolkningsdatasystemet antecknas dock det civilstånd som maken hade innan det upphävda äktenskapet ingicks (se RP, s. 13).

De sakkunniga som lagutskottet hört hade delade åsikter om den föreslagna regleringen om upphävande av äktenskap. En del av de sakkunniga understöder regleringen i den form som regeringen föreslagit. Andra anser att äktenskapslagen utöver det föreslagna upphävandet av äktenskapet bör kompletteras med en möjlighet till ogiltigförklaring av äktenskap. Den som tvingats till äktenskap kan då välja vilket beslutsförfarande som ligger i hans eller hennes intresse och i eventuella gemensamma barns intresse.

En del av de sakkunniga är däremot mer förbehållsamma och anser att det föreslagna förfarandet är problematiskt med tanke på principerna i familjelagstiftningen. Det nya förfarandet anses innebära en återgång till en process som är baserad på skuld. Det har också ifrågasatts att förfarandet skulle behövas. Sakkunniga har också påpekat att det föreslagna upphävandet av äktenskapet inte är till faktisk hjälp för dem som tvingats ingå äktenskap till exempel i situationer där det finns ett parallellt kulturellt eller religiöst betingat äktenskap. En föreslagen alternativ regleringsmodell är att äktenskapsskillnad beviljas utan betänketid.

Vid beredningen av propositionen har man bedömt olika alternativ för att upplösa ett tvångsäktenskap på något annat sätt än genom äktenskapsskillnad (se RP, s. 20). Man har bland annat övervägt möjligheten att äktenskapsskillnad beviljas utan betänketid när det är frågan om ett tvångsäktenskap. Alternativet har dock inte ansetts motiverat, eftersom det inte motsvarar det uppställda målet att ett tvångsäktenskap ska upplösas på något annat sätt än genom äktenskapsskillnad och utan att det påverkar civilståndet. Också ogiltigförklaring av äktenskap har övervägts. Det har inte heller ansetts motiverat, eftersom det skulle innebära försämringar i ställningen för offren och barnen i ett tvångsäktenskap.

Sammantaget har lagutskottet beslutat tillstyrka den metod som föreslås i propositionen, det vill säga att tvångsäktenskap upphävs. Utskottet anser att det är det mest motiverade alternativet med tanke på skyddet för den som tvingats ingå äktenskap och dennes eventuella barn. Rättsverkningarna av upphävande av äktenskap motsvarar rättsverkningarna av äktenskapsskillnad och är därför tydliga och förutsägbara.

Utskottet anser att det ligger i barnets intresse att föräldrarelationen fortlever efter att tvångsäktenskapet har upplösts. Vårnaden om barnet är en fråga som avgörs separat, och det kan avtalas eller bestämmas något annat om vårnaden om barnet när det behövs med hänsyn till barnets bästa (se RP, s. 17). Utskottet betonar också att beslut som gäller vårdnad om barn alltid ska fattas i enlighet med barnets bästa på det sätt som förutsätts i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983). Exempelvis föreskrivs det uttryckligen i 1 § i den lagen att ett barn ska

Betänkande LaUB 26/2022 rd

skyddas mot alla former av våld, försumlig behandling eller utnyttjande. Omständigheterna i varje enskilt fall varierar och fallen är många gånger komplicerade. Barnets bästa ska alltid bedömas individuellt.

Utskottet konstaterar att ogiltigförklaring av tvångsäktenskap leder till att maken och eventuella barn förlorar alla de rättigheter som grundar sig på äktenskapet, eftersom rättsverkningarna av äktenskapet upphör retroaktivt. Det kan få oskäliga konsekvenser för parterna och deras eventuella barn, eftersom en make inte kan återropa rättigheter som grundar sig på äktenskapet, till exempel arvsrätt, avvitrning av egendom eller sociala rättigheter som bygger på familjerelationen. De eventuella barnen skulle betraktas som födda utanför äktenskapet och den äkta mannen upphöra att vara deras far och vårdnadshavare till dess att faderskapet och vårdnaden senare fastställs separat. Konsekvenserna blir mer framträdande i en situation där familjens samlevnad har pågått en längre tid. För att ogiltigförklaring av ett tvångsäktenskap inte skulle innebära ovan beskrivna försämringar i ställningen för offret och barnen i ett tvångsäktenskap, skulle det till många delar behöva föreskrivas särskilt om rättsverkningarna av en ogiltigförklaring.

Särskilda bestämmelser skulle behöva utfärdas om rättsverkningarna av att ett tvångsäktenskap ogiltigförklaras också i det fall att ogiltigförklaring på det sätt som framfördes vid utskottets sakkunnigutfrågning skulle bli ett möjligt förfarande vid sidan av upphävande av tvångsäktenskap. Dessutom skulle det behövas särskilda bestämmelser om förfarandet och om förhållandet mellan de olika upplösning förfarandena. Det skulle innebära betydligt mer komplicerade bestämmelser om upplösning av tvångsäktenskap än de bestämmelser som föreslås i propositionen.

Den föreslagna regleringen om upphävande kan inte helt undanröja tvångsäktenskap som fenomen. Det är också möjligt att regleringen kommer att tillämpas relativt sällan och att dess betydelse framför allt blir symbolisk, vilket också konstateras öppet i propositionen (s. 14 och 15). Utskottet välkomnar att det trots dessa omständigheter föreskrivs om möjligheten att upphäva tvångsäktenskap, eftersom det principiellt och med tanke på förebyggandet är viktigt att tvångsäktenskap erkänns som fenomen i lagstiftningen och att det ges en tydlig signal om att tvångsäktenskap inte kan godtas. Dessutom kan den föreslagna regleringen i enskilda fall ha konkret betydelse. Det kan i vissa fall vara nödvändigt att offret kan lösgöra sig ur ett tvångsäktenskap, och regleringen kan då utgöra en av flera positiva faktorer som hjälper offret för ett tvångsäktenskap.

Det är dock angeläget att bevaka hur bestämmelserna om upphävande av äktenskap fungerar och vilka konsekvenser de har. Vid behov bör det bedömas om regleringen måste ses över och om det bör vidtas ytterligare åtgärder för att hjälpa och skydda offren i tvångsäktenskap, särskilt om de utsatts för synnerligen allvarligt utnyttjande. Man bör bland annat följa hur äktenskapslagens nedan behandlade bestämmelser om medling fungerar och vid behov bedöma behovet av att se över regleringen. Dessutom anser utskottet att om upphävande av äktenskap visar sig vara ett otillräckligt sätt att hjälpa offer för tvångsäktenskap, är det möjligt att bedöma om också ogiltigförklaring bör vara ett alternativt förfarande för att lösgöra sig från ett tvångsäktenskap. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om saken (*Utskottets förslag till uttalande 1*).

Betänkande LaUB 26/2022 rd

Rätt att inleda ärenden samt tidsfrist

Upphävande av ett obligatoriskt äktenskap kan enligt den föreslagna regleringen sökas av en make som har tvingats till äktenskap (30 b § 1 mom. i lagförslag 1). Åklagaren föreslås inte ha rätt att driva ett ärende om upphävande. Utskottet anser att detta är motiverat. Visserligen har åklagaren enligt 27 § i den gällande äktenskapslagen rätt att driva ärenden som gäller äktenskapsskillnad mellan makar i samband med släktskap eller tvegifte, men det är då fråga om ärenden av ett annat slag än i den nu aktuella propositionen. De situationer som avses i 27 § äktenskapslagen kan otvetydigt konstateras på objektiva grunder, medan en ogiltigförklaring av ett tvångsäktenskap förutsätter grunder och bevis som endast parterna känner till och som förutsätter att parterna aktivt bidrar till att utreda och verifiera sakförhållandena.

I den föreslagna regleringen fastställs ingen tidsfrist för inlämnande av ansökan, vilket utskottet anser vara motiverat, eftersom en tidsfrist i vissa situationer på grund av den tid som förflutit kan leda till att möjligheten att upphäva äktenskapet går förlorad.

Beviströskel och bevisbörda

Det upphävande av tvångsäktenskap som föreslås i propositionen är ett ansökningsärende. Vid handläggningen av ärendet ska alltså bestämmelserna i 8 kap. i rättegångsbalken om behandling av ansökningsärenden iakttagas i tillämpliga delar. Behandlingen av ett ansökningsärende ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål, om ärendet är tvistigt.

I likhet med äktenskapsskillnad är upphävande av äktenskap ett indispositivt ärende, det vill säga ett ärende där förlikning inte är tillåten. Avgörandet kan då inte grundas enbart på att motparten erkänner. Utskottet anser att detta är motiverat för att förfarandet inte ska missbrukas om parterna vill ha en snabb skilsmässa. Om ett avgörande kunde grundas endast på erkännande, kan makarna komma överens om att äktenskapet har ingåtts genom tvång. Äktenskapet skulle då kunna upplösas utan betänketid och utan ansökningsavgift.

På bevisningen tillämpas bestämmelserna om bevisning i 17 kap. i rättegångsbalken. Sökanden ska således lägga fram trovärdiga bevis för tvingande till äktenskap (se RP, s. 17 och 27). Beviströskeln och bevisbördan har av sakkunniga ansetts krävande, men utskottet anser att det för ärenden som gäller upphävande av äktenskap inte är befogat att föreskriva om undantag från rättegångsbalkens bestämmelser om bevisning. Exempelvis skulle omvänd bevisbörda inte fungera, eftersom båda parterna kan ha tvingats till äktenskap och den som tvingar till äktenskap inte alltid är den andra maken.

Upphävande av äktenskap är ett civilmål, vilket innebär att beviströskeln är lägre än i brottmål. Inte heller i övrigt behöver ett civilrättsligt ärende som gäller upphävande av äktenskap kopplas till den straffrättsliga bedömningen av situationen, eftersom det är motiverat att ansökan om upphävande av äktenskap är fristående från den straffrättsliga bedömningen.

Enligt 17 kap. 1 § 2 mom. i rättegångsbalken ska domstolen grundligt och opartiskt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna genom fri bevisvärdering, om inte något annat föreskrivs i lag. Bestämmelsen uttrycker den princip om fri bevisprövning som traditionellt

Betänkande LaUB 26/2022 rd

iakttagits i Finland och som kan anses göra det lättare att få fram den materiella sanningen. Lagutskottet har redan tidigare konstaterat att traditionen för fri bevisprövning är stark och att den har uppenbara fördelar i strävan att få fram den materiella sanningen (se LaUB 19/2014 rd). Utskottet anser att det inte är motiverat att avvika från principen om fri bevisprövning i fråga om upphävande av äktenskap, som utgör en enskild kategori av ärenden.

Ett särskilt rättegångsförfarande för upphävande av äktenskap och kravet på trovärdiga bevis är motiverade och förebygger som ovan sagt också att det nya förfarandet missbrukas till exempel för att få en snabb och avgiftsfri skilsmässa. Det bör också noteras att äktenskapsskillnad även i fortsättningen kan användas för att upplösa ett tvångsäktenskap och att det då är enkelt att få äktenskapsskillnad.

Förhållandet mellan ansökan om äktenskapsskillnad och ansökan om upphävande av äktenskap

Enligt den föreslagna regleringen kan ett yrkande på upphävande av ett äktenskap inte framställas efter det att äktenskapet har upplösts (30 b § i lagförslag 1). Yrkande på upphävande av äktenskap kan alltså inte framställas efter det makarna redan dömts till äktenskapsskillnad eller äktenskapet upphört att gälla på grund av någondera makens död.

Det är dock möjligt att någon av makarna medan de ännu är gifta inleder ett äktenskapsskillnadsärende och därefter ett ärende om upphävande av äktenskapet, eller att ansökningarna görs i omvänd ordning. I så fall ska man överväga förhållandet mellan de samtidigt anhängiga målen, det vill säga huruvida den först lämnade och anhängiga ansökan (litispens eller lis pendens) påverkar om den senare ansökan ska tas upp till behandling eller inte. Med lis pendens avses att ett mål som väckts vid en domstol hindrar rättegång i samma mål vid en annan domstol medan rättegången i den första domstolen pågår. I Finland är lis pendens en central rättsprincip som har utvecklats i rättspraxis och rättslitteraturen, och internationellt finns bestämmelser om detta till exempel i den så kallade Bryssel IIa-förordningen (artikel 19).

Vid bedömningen av huruvida lis pendens gäller är det viktigt om det är fråga om samma mål. Med samma mål avses att parterna är desamma och att föremålet för rättegången är detsamma.

Lagutskottet anser att upphävande av äktenskap och äktenskapsskillnad är olika mål. Det är fråga om separata sätt att upplösa ett äktenskap, eftersom det krävs tvång för att upphäva ett äktenskap, medan det räcker med en ansökan för att äktenskapsskillnad ska dömas, förutsatt att de lagstadgade tidsfristerna har löpt ut. Upphävande av äktenskapet leder inte heller till exakt samma slutresultat som en dom om äktenskapsskillnad; när äktenskapet upphävs återgår makens civilstånd i befolkningsdatasystemet till vad det var innan äktenskapet ingicks. Den som tvingats till äktenskap kan alltså genom ansökan om upphävande av äktenskapet uppnå något som han eller hon inte skulle få genom ansökan om äktenskapsskillnad.

Det bör också noteras att det kan vara viktigt för den som har tvingats till äktenskap att få fastställt inför domstol att han eller hon uttryckligen har tvingats. Ansökan om upphävande av äktenskap kan därför ha ett godtagbart rättsligt intresse trots att ett mål om äktenskapsskillnad har väckts.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

Att äktenskapsskillnad och upphävande av äktenskap är olika saker leder till att lis pendens inte kan tillämpas, vilket innebär att båda ansökningarna kan vara anhängiga samtidigt. Samtidigt anhängiga ansökningar som har samband med varandra ska behandlas tillsammans (18 kap. 3 § i rättegångsbalken). En ansökan om äktenskapsskillnad och en ansökan om upphävande av äktenskap kan således behandlas samtidigt, och avgörandet kan meddelas i samma beslut. Det uppstår således ingen tidsmässig kapplöpning mellan ansökningarna. Om ansökan om upphävande av äktenskapet avslås i ett fall som detta är det ändå möjligt att äktenskapsskillnad beviljas. Om i stället ansökan om upphävande av äktenskap godkänns, finns det inte längre behov av äktenskapsskillnad.

Utskottet anser att bestämmelserna i rättegångsbalken tillåter en ändamålsenlig behandling av ansökan i varje enskilt fall. Det är mycket vanligt att mål som har samband med varandra behandlas samtidigt i domstolen, så det kan bedömas att den nya regleringen till denna del inte orsakar några särskilda problem. Också i detta avseende bör det i fortsättningen bevakas hur reformen fungerar.

Makars förmögenhet och arvsrätt

I propositionen föreslås det att upphävande av äktenskap ska ha samma rättsverkningar som äktenskapsskillnad (27 b § 1 mom. i lagförslag 1). På makarnas förmögenhetsförhållande tillämpas det som i äktenskapslagen föreskrivs om avvitrning eller avskiljande av egendomen (se RP s. 28).

Makars giftorätt i varandras egendom regleras genom en avvitrning där man fastställer dels behållningen av den egendom som är underställd giftorätt, dels utjämningsbeloppet. Förfarandet har ansetts problematiskt i fall där den som tvingats till äktenskap är mer förmögen än den andra maken, eftersom den som tvingats till äktenskap då måste överlåta utjämning till den tidigare maken. Med tanke på dessa fall föreslås det i propositionen inga nya specialbestämmelser, utan om avvitrningen leder till ett oskäligt slutresultat för den som tvingats till äktenskap kan avvitrningen jämkas med stöd av 103 b § i den gällande äktenskapslagen. Bestämmelserna om jämkning av avvitrning i paragrafen är tämligen flexibla och möjliggör exempelvis att den som tvingats till äktenskap inte är skyldig att överlåta sin egendom som utjämning till den tidigare maken. Som ovan sagt anser utskottet dock att det i fortsättningen är nödvändigt att bevaka huruvida regleringen fungerar och är tillräckligt med tanke på skyddet för den som tvingats till äktenskap. Särskild vikt bör läggas vid hur effektivt man, när ett tvångsäktenskap upplöses, kan ingripa i situationer där den ena parten kan dra ekonomisk nytta av den som tvingats till äktenskap. Om det kommer fram att det finns problem med hur bestämmelserna om medling fungerar, finns det enligt lagutskottet anledning att överväga till exempel att föreskriva om ett särskilt utjämningsprivilegium till förmån för den part som tvingats ingå äktenskap.

I 3 kap. 7 § 1 mom. i ärvdabalken föreskrivs det om makes arvsrätt bland annat när ett ärende om äktenskapsskillnad eller upplösning av äktenskapet är anhängigt vid arvlåtarens död. För tydlighetens skull konstaterar utskottet att bestämmelsen också lämpar sig för de fall som avses i propositionen och som gäller upphävande av äktenskap, eftersom begreppet upplösning av äktenskap i bestämmelsen också omfattar det nu föreslagna upphävandet av äktenskap. Såväl en ansökan om äktenskapsskillnad som en ansökan om upphävande av äktenskap avbryter således ma-

Betänkande LaUB 26/2022 rd

kens arvsrätt, om en sådan ansökan om upplösning av äktenskapet var anhängig vid arvlåtarens död.

Anteckningar i befolkningsdatasystemet

De anteckningar i befolkningsdatasystemet som enligt propositionen ska göras vid upphävande av äktenskap har väckt ovisshet vid utskottsbehandlingen av propositionen. Det har bland annat bedömts att det inte kommer att finnas någon anteckning om det upphävda äktenskapet i befolkningsdatasystemet eller att anteckningarna i befolkningsdatasystemet kan bli motstridiga.

Lagutskottet har av justitieministeriet fått en tilläggsutredning om anteckningarna i befolkningsdatasystemet. Enligt propositionen är syftet att makens civilstånd efter att äktenskapet upphävts ska återgå till vad det var innan äktenskapet ingicks (se RP, bl.a. s. 13 och 31). Avsikten är dock inte att uppgifter om upphävande av äktenskapet eller om ett upphävt äktenskap inte alls ska antecknas i befolkningsdatasystemet eller att uppgifterna ska utplånas i efterhand.

Enligt 13 § 1 mom. 5 punkten i lagen om befolkningsdatasystemet och certifikattjänster (661/2009) registreras i befolkningsdatasystemet bland annat civilstånd för den som är föremål för registrering samt uppgifter om ingående och upplösning av äktenskap. Bestämmelser om detaljinnehållet i uppgifterna finns i statsrådets förordning om befolkningsdatasystemet (128/2010). Enligt utredning till lagutskottet är det nödvändigt att ändra 5 § i förordningen så att den också innehåller bestämmelser om anteckning om upphävande av äktenskap och om civilstånd efter upphävandet. Avsikten är att uppgift om upphävande av äktenskap registreras i befolkningsdatasystemet som en i 6 § avsedd uppgift om upplösning av äktenskap. Till exempel i de utdrag ur befolkningsdatasystemet som behövs för fastställande av makars förmögenhet, bouppteckning och arvskifte antecknas utöver det civilstånd som återställts också att äktenskapet har upphävts. Utifrån dessa uppgifter kan man då sluta sig till vad till exempel civilståndet ”ogift” grundar sig på.

Utskottet anser därför att det är viktigt att man vid verkställandet av den nya regleringen gör behövliga ändringar i bestämmelserna om befolkningsdatasystemet på förordningsnivå.

Straffbarhet för tvingande till äktenskap

Tvingande till äktenskap är i Finland redan nu straffbart med stöd av strafflagens bestämmelser om människohandel, grov människohandel eller olaga tvång (25 kap. 3, 3 a och 8 § i strafflagen). Utöver det egentliga tvånget är det också straffbart att lämna ut, transportera, ta emot och inkvartera en person för att tvinga denna till äktenskap. I samband med genomförandet av Istanbulkonventionen har strafflagen dessutom kompletterats med ett explicit omnämnande av tvingande till äktenskap (1 kap. 11 § 2 mom. 8 punkten).

Propositionen innehåller inga förslag om straffbarhet för tvingande till äktenskap. Regeringsprogrammet innehåller en skrivning om att kriminalisering av tvångsäktenskap ska utredas. Vid justitieministeriet har det i enlighet med skrivningen utarbetats en bedömningspromemoria. Enligt uppgift från justitieministeriet var tanken att en arbetsgrupp under hösten 2022 skulle inleda en utredning om straffbestämmelserna om tvingande till äktenskap. Tillsättandet av arbetsgruppen har dock fördröjts, så arbetet har ännu inte inletts. Det faktum att frågor som gäller upphävande av

Betänkande LaUB 26/2022 rd

tvångsäktenskap och straffbarhet för tvångsäktenskap har beretts vid justitieministeriet som separata projekt enligt olika tidtabeller beror enligt utredning till utskottet på skrivningarna i regeringsprogrammet och på att bestämmelserna om upphävande av tvångsäktenskap och om straffbarhet har olika mål och rättsverkningar. Därför har det bedömts att de kan genomföras separat i lagstiftningen.

Utskottet har inga invändningar mot att projekten har beretts separat. Upphävandet av ett tvångsäktenskap och den straffrättsliga behandlingen av tvingande till äktenskap är olika förfaranden och måste ta hänsyn till aspekter som skiljer sig från varandra. Som det sägs ovan anser utskottet inte heller att det är nödvändigt att upphävande av ett tvångsäktenskap förutsätter att tvingande till äktenskap behandlas som ett brottmål. Det är inte heller fråga om alternativa sätt att bekämpa tvångsäktenskap. Det är dock befogat att granska straffbestämmelserna om tvingande till äktenskap. Utskottet påskyndar tillsättandet av en arbetsgrupp för att behandla frågan och anser det vara viktigt att man utifrån det vidtar behövliga åtgärder för att i strafflagen förtydliga straffbarheten för tvingande till äktenskap. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om saken (*Utskottets förslag till uttalande 2*).

Andra åtgärder till stöd för offer för tvångsäktenskap

Kampen mot tvångsäktenskap och hjälpen till offren kräver förvaltningsövergripande åtgärder av många slag. Den nu föreslagna regleringen är en åtgärd bland andra. Lagutskottet betonar därför att det utöver lagstiftningsåtgärder också behövs andra åtgärder för att förhindra tvångsäktenskap och hjälpa offren (se även RP, s. 21).

Utskottet anser att det är viktigt med omfattande information, upplysning och rådgivning. Dessutom är det viktigt att de som tvingas till äktenskap eller hotas av tvångsäktenskap får tillräckligt med stöd och hjälp. Det är också väsentligt att myndigheter och andra aktörer utbildas i att identifiera tvångsäktenskap och hjälpa offren. I Finland bör åtgärderna mot tvångsäktenskap utvecklas övergripande för att offren ska ha faktisk tillgång till sina rättigheter och möjlighet att få skydd mot förföljelse, våld och utnyttjande också efter det att det påtvingade äktenskapet upplösts.

Den föreslagna regleringen eller någon annan reglering om upplösning av äktenskap kan inte tillämpas på så kallade religiösa äktenskap som är giltiga inom kulturkretsen i fråga. Det beror på att upplösning av äktenskap med stöd av äktenskapslagen förutsätter ett juridiskt giltigt äktenskap, medan ett religiöst äktenskap inte är ett sådant. Enligt utredning till lagutskottet är tvångsäktenskap ofta äktenskap som inte är registrerade i befolkningsdatasystemet och därför inte officiella. Utskottet anser därför att det är viktigt att man genom olika åtgärder också förbättrar ställningen för personer som ingått religiöst äktenskap. Det är särskilt viktigt att försöka påverka attityderna i de berörda religiösa och kulturella samfundet. Viktigt är också bland annat att öka medvetenheten och hjälpa offren att få stöd och hjälp.

Erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig

År 2019 ändrades äktenskapslagen så att endast den som fyllt 18 år kan ingå äktenskap. Det undantagsförfarande som möjliggör att minderåriga gifter sig har alltså slopats.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

Ett äktenskap som ingåtts på giltigt sätt utomlands är för närvarande i princip giltigt också i Finland (115 § i äktenskapslagen), men behöver inte erkännas om tillämpning av den skulle leda till ett resultat som strider mot grunderna i Finlands rättsordning (principen om ordre public, 139 § i äktenskapslagen). Det gäller också äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig.

I propositionen föreslås en ny paragraf i äktenskapslagen, enligt vilken ett äktenskap som ingåtts på giltigt sätt utomlands dock inte anses giltigt, om det inte finns särskilda skäl till det, om åtminstone den ena parten när äktenskapet ingicks var under 18 år och åtminstone den ena av dem var bosatt i Finland (115 a § i lagförslag 1). Syftet med den nya bestämmelsen är att förhindra att en person bosatt i Finland ingår ett äktenskap med en minderårig utomlands för att kringgå de finländska bestämmelserna om åldersgräns. Syftet med de nya, mer detaljerade bestämmelserna är också att förenhetliga grunderna för prövning av erkännande.

Vid utskottets sakkunnigutfrågning splittrades åsikterna om den föreslagna regleringen. En del sakkunniga understöder den föreslagna ändringen, medan andra anser att bestämmelsen bör utvidgas till att omfatta alla äktenskap som ingåtts utomlands av minderåriga, oberoende av bopingsort vid tidpunkten för äktenskapet. Vissa menar i sin tur att äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig aldrig bör erkännas. Å andra sidan har en del av de sakkunniga ansett att den föreslagna ändringen är problematisk och understöder att den nuvarande regleringen bibehålls oförändrad.

Lagutskottet välkomnar syftena med den föreslagna regleringen och anser att ändringen kan anses vara en konsekvent fortsättning på den ändring av äktenskapslagen som gäller åldersgränsen för ingående av äktenskap. Den föreslagna regleringen har i enlighet med sitt syfte formulerats snävt så att den gäller fall där det är fråga om kringgående av åldersgränserna för ingående av äktenskap i Finland. I övriga fall tillämpas ovan angivna bestämmelser i den gällande äktenskapslagen på erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig.

Lagutskottet förordar inte att den föreslagna regleringen ändras så att äktenskap som ingåtts utomlands av minderåriga inte under några omständigheter får erkännas. En så omfattande förvägran av erkännande utan någon möjlighet till undantag skulle innebära en viktig principiell förändring som skulle få omfattande negativa konsekvenser uttryckligen för dem som ändringen är avsedd att skydda. I och med att ett äktenskap inte erkänns förlorar maken det skydd som systemet för makars förmögenhet ger. När ett äktenskap inte erkänns kan det inte heller upplösas genom äktenskapsskillnad eller upphävande. Har makarna ett barn förlorar det i sin tur ställningen som äkta barn när den faderskapspresumtion som grundar sig på äktenskap inte uppfylls. Barnet har därför inte rätt till underhåll av sin far och inte heller arvsrätt efter fadern. Utskottet hänvisar också till det som den tidigare sagt om att en reglering av erkännande som inte alls tillåter prövning i de enskilda fallen kan leda till slutresultat som strider mot barnets bästa i enstaka fall (LaUB 17/2018 rd s. 5). Även i andra nordiska länder har erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig möjliggjorts i särskilda fall (se RP, s. 22—25).

Utskottet anser därför att det för att förhindra oskäligen situationer är väsentligt att den föreslagna nya bestämmelsen innehåller en möjlighet att av särskilda skäl erkänna ett äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig. En sådan möjlighet till undantag ger utrymme för prövning och flexibilitet från fall till fall. Särskilda skäl kan till exempel vara situationer där följderna för makarna

Betänkande LaUB 26/2022 rd

blir oskäligen av att äktenskapet inte erkänns, en minderårig make redan har fyllt 18 år och vill att äktenskapet ska erkännas i Finland eller ett erkännande av äktenskapet ligger i makarnas gemensamma barns intresse (se RP, s. 14 och 30). Utskottet betonar att det utifrån en samlad bedömning från fall till fall bör övervägas om särskilda skäl föreligger.

Om den föreslagna regleringen skulle utsträckas till alla äktenskap som ingåtts utomlands av minderåriga oberoende av boningsort kunde regleringen visserligen vara enklare att tillämpa. Utskottet anser ändå att det i detta sammanhang är motiverat att regleringen riktas till fall där man försöker kringgå åldersgränserna för äktenskap enligt finsk lag och således förutsätter att åtminstone den ena parten vid ingåendet av äktenskapet har haft en anknytning till Finland på basis av boningsort. Det är dock viktigt att bevaka regleringen och vid behov bedöma behovet av en mer omfattande översyn av lagstiftningen om erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands av minderåriga. Till denna del hänvisar utskottet till de övriga nordiska ländernas avgöranden och konstaterar att till exempel bestämmelserna i Sverige om erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands som minderårig tillämpas på samma sätt oberoende av om parterna i ett sådant äktenskap hade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks eller inte. Norges äktenskapslag har å sin sida en särskild bestämmelse som gäller erkännande av äktenskap som ingåtts utomlands av en minderårig i de situationer där ingendera maken hade anknytning till Norge vid tidpunkten för vigseln. Utgångspunkten i dessa länder är att ett sådant äktenskap inte erkänns, om det inte finns sådana grunder för erkännande som nämns särskilt i lagen (se RP, s. 22—24). Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om saken (Utskottets förslag till uttalande 3).

Ikraftträdande

De föreslagna lagarna föreslås träda i kraft så snart som möjligt. Ikraftträdandet förutsätter att tillräckligt med tid reserveras för verkställighetsåtgärder, såsom genomförande av de tekniska ändringar som behövs i informationssystemen samt information och utbildning (se RP, s. 31).

Sakkunniga har ansett att det för ändringar i informationssystemen bör reserveras cirka sex månader från det att lagändringarna godkänns. Lagutskottet anser det motiverat att man vid tidpunkten för lagarnas ikraftträdande beaktar att det ska finnas tillräckligt med tid för verkställighetsåtgärder.

Lagmotionen

I lagmotion LM 39/2019 rd föreslås det att 25 kap. i strafflagen och 4 kap. 19 § i äktenskapslagen ändras. I lagmotionen konstateras det att syftet är att kriminalisera tvångsäktenskap genom särskilda paragrafer i strafflagen och göra det möjligt att på ansökan ogiltigförklara tvångsäktenskap.

I fråga om upplösning av äktenskap har lagmotionen samma syfte som den aktuella propositionen. Lagutskottet tillstyrker dock propositionens förslag om upplösning av tvångsäktenskap genom upphävande av äktenskapet. Propositionen innehåller inga förslag om straffbarhet för tvångsäktenskap, men som ovan sagts har justitieministeriet berett en bedömningspromemoria om straffbarheten för tvingande till äktenskap och avsikten är att tillsätta en arbetsgrupp för att dryfta straffregleringen. Utskottet föreslår följaktligen att lagmotionen förkastas.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

DETALJMOTIVERING

1. Lagen om ändring av äktenskapslagen

32§. Paragrafens 3 mom. har ändrats genom lag 623/2022, som trädde i kraft 1.1.2023. För att beakta lagändringen föreslår utskottet att uttrycket ”socialnämnden” i 3 mom. ändras till ”välfärdsområdet”.

3. Lagen om ändring av 5 § i lagen om domstolsavgifter

5§. Avgiftsfria prestationer. Det föreslås att paragrafen kompletteras med en ny 16 punkt i anslutning till ärenden som gäller upphävande av äktenskap. Riksdagen godkände den 7 december 2022 ett lagförslag om ändring av lagen om domstolsavgifter i proposition RP 143/2022 rd, där det föreslås att en ny 14 a-punkt fogas till 5 § i den lagen. Det nu aktuella förslaget behöver samordnas med den tidigare ändringen, och därför föreslår lagutskottet att *ingressen* i lagförslaget ses över.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslag 2 i proposition RP 172/2021 rd utan ändringar.

Riksdagen godkänner lagförslag 1 och 3 i proposition RP 172/2021 rd med ändringar. (Utskottets ändringsförslag)

Riksdagen forkastar lagförslagen i lagmotion LM 39/2019 rd.

Riksdagen godkänner tre uttalanden. (Utskottets förslag till uttalanden)

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om ändring av äktenskapslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i äktenskapslagen (234/1929) 3 §, rubriken för I avd. 6 kap. samt 31, 32, 44, 48, 85, 88 a och 90 §, 119 § 1 mom. och 120 §, sådana de lyder, 3 §, rubriken för I avd. 6 kap., 31, ~~32~~, 48 och 85 § i lag 411/1987, 32 § i lagarna 411/1987 och 623/2022, 44 § i lagarna 929/2002 och 1125/2019, 88 a § i lag 731/2003, 90 § i lag 784/2004 samt 119 § 1 mom. och 120 § i lag 1226/2001, samt

fogas till lagen nya 27 a och 27 b § och en ny mellanrubrik före dem samt till lagen nya 30 a—30 c och 115 a § som följer:

I AVDELNINGEN

INGÅENDE OCH UPPLÖSNING AV ÄKTENSKAP

3 §

Äktenskapet upplöses när den ena maken avlider eller dödförklaras eller när domstol dömer till äktenskapsskillnad mellan makarna eller äktenskapet upphävs.

6 kap.

Samlevnadens upphörande och upplösning av äktenskap

Upphävande av äktenskap

27 a §

Ett äktenskap ska upphävas, om en make har tvingats till äktenskapet.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

27 b §

Upphävande av äktenskap har samma rättsverkningar som äktenskapsskillnad.

En bestämmelse om äktenskapsskillnad i en lag eller förordning tillämpas också på upphävande av äktenskap, om inte något annat föreskrivs.

30 a §

Ett ärende som gäller upphävande av äktenskap inleds vid tingsrätten genom ansökan.

Bestämmelser om behörig domstol i ärenden som gäller upphävande av äktenskap finns i 10 kap. i rättegångsbalken.

30 b §

Ansökan om upphävande av äktenskap kan göras av en make som har tvingats till äktenskap.

Yrkande på upphävande av ett äktenskap kan inte framställas efter det att äktenskapet har upplösts.

30 c §

I ett ärende som gäller upphävande av äktenskap ska domstolen ge den andra maken tillfälle att bli hörd.

31 §

I samband med ett ärende som gäller äktenskapsskillnad, upphävande av äktenskap eller samlevnadens upphörande kan framställas yrkande på underhållsbidrag och vårdnaden om barn eller umgängesrätten samt annat yrkande som sammanhänger med det ärende som gäller äktenskapsskillnaden, upphävandet av äktenskapet eller samlevnadens upphörande.

I ett ärende som gäller äktenskapsskillnad, upphävande av äktenskap eller samlevnadens upphörande kan domstolen meddela ett interimistiskt förordnande på yrkande som avses i 1 mom. samt om samlevnadens upphörande.

Ändring får inte sökas i ett interimistiskt förordnande.

Ett interimistiskt förordnande är i kraft till dess att domstolen meddelar sitt beslut i ärendet, om inte förordnandet dessförinnan återtas eller ändras.

32 §

I ärenden som gäller äktenskapsskillnad, upphävande av äktenskap eller samlevnadens upphörande ska domstolen på eget initiativ uppta frågan om hur vårdnaden av makarnas barn och umgängesrätten ska ordnas med hänsyn till barnets bästa.

Vid behandling av frågan om vårdnaden av barn och umgängesrätten ska domstolen särskilt fästa parternas uppmärksamhet vid att syftet med vårdnaden och umgängesrätten är att trygga positiva och nära kontakter mellan barnet och båda föräldrarna.

På yrkande av barnets förälder eller **välfärdsområdet** ska domstolen fatta beslut om vårdnaden och umgängesrätten med iakttagande av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983).

44 §

Ett äktenskapsförord träder i kraft när det har registrerats.

Ett äktenskapsförord träder dock inte i kraft om det har getts in till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata eller Statens ämbetsverk på Åland efter det att äktenskapet blivit upp-

Betänkande LaUB 26/2022 rd

löst eller ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har blivit anhängigt.

48 §

När domstolen dömer till äktenskapsskillnad eller äktenskapet upphävs, och den ena maken anses behöva underhållsbidrag, kan domstolen ålägga den andra maken att betala underhållsbidrag i enlighet med vad som prövas skäligt med hänsyn till hans eller hennes förmåga och övriga omständigheter.

Det kan fastställas att underhållsbidrag ska betalas antingen tills vidare eller så, att betalningen upphör efter den tid som har satts ut i beslutet. Underhållsbidraget kan likväl fastställas till ett engångsbelopp, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter ger anledning till detta.

Skyldighet att betala periodiskt underhållsbidrag upphör, om den som har rätt till bidraget ingår nytt äktenskap.

85 §

När ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap är anhängigt eller när äktenskapet har upplösts ska avvitrning förrättas, om en make eller en avliden makes arvinge kräver det.

Har ingendera maken giftorätt i den andra makens egendom, ska i stället för avvitrning endast avskiljande av makarnas egendom äga rum.

Har makarna gemensam egendom, ska egendomen på yrkande delas vid avvitrning eller avskiljande av egendom.

88 a§

När ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap är anhängigt eller när äktenskapet har upplösts, kan en make i syfte att för avvitrningen utreda sina egna eller den andra makens skulder ansöka om offentlig stämning med iakttagande av lagen om offentlig stämning (729/2003).

90 §

Vid avvitrning ska som egendom i vilken den andra maken inte har giftorätt betraktas

1) egendom som en make har förvärvat eller fått genom arv, gåva eller testamente sedan äktenskapet upplösts genom den andra makens död,

2) egendom som en make har förvärvat eller fått genom arv, gåva eller testamente efter att ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har blivit anhängigt.

Med avvikelse från vad som föreskrivs i 1 mom. 2 punkten har den andra maken dock giftorätt i den egendom som avses i den punkten, om ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har förfallit av någon annan orsak än att den ena maken avlidit medan ärendet var anhängigt.

115 a§

Ett äktenskap som uppfyller förutsättningarna för giltighet enligt 115 § anses dock inte vara giltigt i Finland om det inte finns särskilda skäl för det, om åtminstone den ena av de förlovade var under 18 år och åtminstone den ena av dem var bosatt i Finland när äktenskapet ingicks.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

119 §

Ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap kan prövas i Finland, om

- 1) någondera maken har hemvist i Finland, eller
 - 2) sökanden har haft hemvist i eller annan nära anknytning till Finland och inte kan få ett ärende som gäller äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap prövat i den främmande stat där någondera maken har hemvist, eller detta skulle innebära oskäligen svårigheter för sökanden, och om det med hänsyn till omständigheterna kan anses befogat att ärendet prövas i Finland.
- — — — —

120 §

I ärenden som avser äktenskapsskillnad, upphävande av äktenskap eller samlevnadens upphörande ska finsk lag tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

På erkännande av äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet av denna lag tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

2.

Lag

om ändring av 8 och 10 kap. i rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 8 kap. 4 § samt 10 kap. 11 § och 18 § 1 mom. 4 punkten, sådana de lyder, 8 kap. 4 § i lag 811/2008 samt 10 kap. 11 § och 18 § 1 mom. 4 punkten i lag 135/2009, som följer:

8 kap.

Behandling av ansökningsärenden

4 §

Behandlingen av ett ansökningsärende ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål, om ärendet är tvistigt och

Betänkande LaUB 26/2022 rd

- 1) gäller samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad, upphävande av äktenskap eller underhåll för make,
- 2) gäller vårdnad om barn, umgängesrätt eller underhåll för barn,
- 3) gäller adoption, eller
- 4) är ett ärende som avses i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999).

I andra tvistiga ansökningsärenden får tingsrätten besluta att behandlingen ska fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål.

Bestämmelserna i 7 § om följderna av försummelser från den som har del i saken och bestämmelserna i 10 § om avgörandet av ärenden ska iakttas oberoende av hur ett ärende behandlas.

10 kap.

Om forum i tvistemål

11 §

Ett ärende som gäller äktenskapsskillnad, samlevnadens upphörande, upphävande av äktenskap eller ett äktenskaps giltighet eller annan avvittning än sådan som förrättas efter en makes död prövas av den tingsrätt inom vars domkrets någondera maken har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort.

18 §

Om det inte annars finns någon domstol där ett ärende kan prövas gäller följande:

- 4) ett ärende som gäller äktenskapsskillnad, samlevnadens upphörande, upphävande av äktenskap, ett äktenskaps giltighet eller annan avvittning än sådan som förrättas efter en makes död prövas av den tingsrätt inom vars domkrets någondera maken senast hade sin hemvist eller sin vanliga vistelseort,

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av 5 § i lagen om domstolsavgifter

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om domstolsavgifter (1455/2015) 5 § 15 punkten och
fogas till 5 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagarna 1235/2016, 100/2018, ~~och~~ 1203/2020 och
/, en ny 16 punkt som följer:

5 §

Avgiftsfria prestationer

Avgifter enligt denna lag tas inte ut

15) i mål och ärenden som enligt någon annan lag ska behandlas avgiftsfritt vid en domstol,
16) i ärenden enligt äktenskapslagen (234/1929) som gäller upphävande av äktenskap.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Utskottets förslag till uttalanden

1. Riksdagen förutsätter att regeringen bevakar hur bestämmelserna om upphävande av äktenskap som ingåtts genom tvång fungerar och vilka konsekvenser de har samt vid behov vidtar åtgärder för att se över lagstiftningen.
2. Riksdagen förutsätter att regeringen påskyndar granskningen av straffbestämmelserna om tvingande till äktenskap och utifrån det vidtar behövliga åtgärder för att i strafflagen förtydliga straffbarheten för tvingande till äktenskap.
3. Riksdagen förutsätter att regeringen bevakar bestämmelserna om erkännande av äktenskap som en minderårig ingått utomlands och vid behov bedömer behovet av mer omfattande ändringar i lagstiftningen.

Betänkande LaUB 26/2022 rd

Helsingfors 1.2.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
vice ordförande Sandra Bergqvist sv
medlem Sanna Antikainen saf
medlem Hanna Huttunen cent
medlem Saara Hyrkkö gröna
medlem Pihla Keto-Huovinen saml (delvis)
medlem Marko Kilpi saml
medlem Pasi Kivisaari cent
medlem Jukka Mäkynen saf
medlem Matias Mäkynen sd
medlem Ruut Sjöblom saml
medlem Mirka Soinikoski gröna
medlem Paula Werning sd
ersättare Juho Kautto vänst
ersättare Kari Tolvanen saml (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Marja Tuokila.

Betänkande LaUB 26/2022 rd Reservation

Reservation

Motivering

Syftet med de bestämmelser som föreslås i propositionen (RP 172/2021 rd) är att förhindra tvångsäktenskap och äktenskap som ingås av minderåriga samt att förbättra ställningen för personer i utsatt ställning som ingått äktenskap av detta slag. Samlingspartiet anser att dessa mål är ytterst viktiga och tungt vägande. Vi anser dock att propositionens medel inte till alla delar är tillräckliga för att målen ska nås.

Ogiltigförklaring av tvångsäktenskap måste tillåtas

I propositionen föreslås det att det till äktenskapslagen fogas bestämmelser om upphävande av äktenskap. Upphävande av ett äktenskap är ett alternativt förfarande till äktenskapsskillnad när det gäller att upplösa äktenskap som ingåtts genom tvång. Vi stöder förslaget om att införa en möjlighet till upphävande. Vi anser dock att det vid sidan av upphävande bör vara möjligt att ogiltigförklara tvångsäktenskap.

Rättsverkningarna av att tvångsäktenskap upphävs är enligt propositionen desamma som vid äktenskapsskillnad. Ogiltigförklaring innebär att äktenskapet aldrig existerade, dvs. att de rättigheter och skyldigheter som makarna fick vid vigseln försvinner.

I praktiken kan upphävande vara ett bättre alternativ när paret har varit tillsammans länge, de har barn, det inte förekommer våld i alliansen och offret inte har en större förmögenhet än maken. Ogiltigförklaring kan däremot vara ett bättre alternativ när äktenskapet är barnlöst, offret har den större förmögenheten, förbundet har ingåtts i syfte att utnyttja offret ekonomiskt och offret är utsatt för våld. Med tanke på offrets rättsskydd är det väsentligt att han eller hon har möjlighet att välja det förfarande som bäst lämpar sig för offrets situation, upphävande eller ogiltigförklaring.

Behovet av att göra det möjligt att ogiltigförklara tvångsäktenskap aktualiserades också i de sakkunnigas yttranden. Enligt Förbundet för mänskliga rättigheter bör äktenskapslagen utöver upphävande också ge möjlighet till ogiltigförklaring, för att tillgodose rättsskyddet för offer i olika situationer och i synnerhet för offer i de allra mest sårbara situationerna. Också diskrimineringsombudsmannen anser det vara viktigt att vid behov bedöma om skyddet för offer för tvångsäktenskap bör kompletteras med en möjlighet till ogiltigförklaring av äktenskap, vid sidan av upphävande.

Vi föreslår därför att riksdagen utöver utskottets förslag till uttalanden godkänner ett uttalande som förpliktar regeringen att utan dröjsmål vidta behövliga åtgärder för att som ett alternativ till upphävande även möjliggöra ogiltigförklaring av tvångsäktenskap.

Förslag

Vi föreslår

Betänkande LaUB 26/2022 rd
Reservation

att riksdagen utöver utskottets förslag till uttalanden godkänner ytterligare ett uttalande (*Reservationens förslag till uttalande*).

Reservationens förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen utan dröjsmål vidtar behövliga åtgärder för att som ett alternativ till upphävande av tvångsäktenskap även möjliggöra ogiltigförklaring av tvångsäktenskap.

Helsingfors 1.2.2023

Marko Kilpi saml

Ruut Sjöblom saml